

GRADANSKO DRUŠTVO IZAZOV KRŠĆANSTVU

Luka Tomašević

Katolički bogoslovni fakultet Split

UDK 241.13

Izvorni znanstveni rad

Moderni tehnološki razvoj i raznolikost suvremenih svjetonazora postavljaju nove izazove pred suvremene kršćane. Crkva pokušava odgovoriti na pitanja koja postavlja suvremeno građansko društvo prelazeći s etičko-religioznog na socijalno-političko područje. Auktor analizira stanje i zacrtava usmjerenja prema mogućem ostvarivanju pravednosti i mira u pojedincima, narodima i svemu stvorenome.

U v o d

Svako vrijeme sa sobom nosi grč duha svojih suvremenika, napetost između želja i ostvarenja, strah od promašaja, nesigurnost u koracima i veliku čežnju za izgubljenim vrednotama. I naše je vrijeme takvo. Dovoljno nam je prelistati dnevni tisak, pogledati ili poslušati vijesti na televiziji i radiju da bismo se u to uvjerali. Naše vrijeme je i vrijeme proturječnih odnosa, pluralizma mišljenja i stavova. Živimo u vremenu u kojem postoje vjernici u Krista, oni koji drukčije vjeruju od nas, ali i oni koji uopće ne vjeruju. Tu su i razna ideološka opredjeljenja i sučeljavanja, a i politika nas razjedinjuje u demokratskom svijetu. Oko nas je svijet nebodera i raskošnih vila, kao i svijet baraka i siromaštva. Taj naš svijet kao da postoji neovisno od nas u svojoj igri svjetla i sjene, svijet uzvišene znanosti i kulture, svjedočanstava bratstva i solidarnosti, ali i nasilja, licemjerstva, užasnih razaranja, boli i patnje, frustracija i nadanja tisuća braće i sestara oko nas.

Kršćani su i danas po zakonu "utjelovljenja" pozvani da budu "u srcu svijeta" jer su i pred Bogom i pred ljudima i danas odgovorni za svoje vrijeme, za ovu vremensku kariku na kraju drugoga i početku trećeg tisućljeća, za trenutak koji se stalno mijenja, ali i obnavlja pred našim očima.

Mi i danas trebamo ostati poslušni božanskoj zapovijedi po kojoj smo Božji suradnici (Post, 1, 28) kako bismo i našoj današnjoj zbilji dali određen i smislen oblik tako da i ovaj naš svijet i naše vrijeme postane niz isklesana kamenja Božjeg grada prožet nadnaravnim životom milosti (1 Pt 2,5).

Tako svjesno i odgovorno ulazimo u zakon situacije u sadašnjosti, a taj zakon valja shvatiti kao *glas Božji ovdje i sada*. Osnovna je oznaka toga zakona nestalnost, a ona nam je darovana kako bismo se mogli ostvariti i kao ljudi i kao kršćani ovog vremena u suradnji vlastite slobode i Božje milosti. Jedina stalnost, pak, u tom nestalnom zakonu jest *Božji glas* koji nas zove da i danas ostvarujemo ono “što je volja Božja”, ono “što je Bogu milo”, da ne postanemo “sudionici u besplodnim djelima tame” (Ef 5,8).

1. Moderna ili zapadna kultura

Svima je, vjerujem, dobro poznato da se u posljednja dva stoljeća zahvaljujući znanosti i tehnici pojavila nova kozmopolitska kultura koja je smanjila razlike među narodima. Ta “kozmpolitska kultura” nazvana je “modernom” ili “zapadnom kulturom”.¹ Njezine su osnovne vrijednosti proizišle iz kršćanstva, ali su njezina tehnika i tehnologija posljedica nesvakidašnjeg prodora eksperimentalnih i matematičkih znanosti u svijet prirode i bitka.

Već od samih početaka kršćanstvo je bilo izvor procesa civilizacije jer se proširilo na sve društvene slojeve, a u svakodnevni je život unosilo svoje religiozne vrijednosti. Ponajprije, kršćanstvo je stil života usmjeren prema svetosti, prožet časnim namjerama i djelovanjem, altruizmom, vrednovanjem drugih, osjećajem građanske pripadnosti, jednakosti i slobode sinova Božjih. Već od prvih stoljeća kršćani su živjeli među drugima i s drugima, i uljuđivali društvo *iznutra* ne stavlajući nikakve etikete i podjele.

Gledajući povijesno, taj proces je imao svojih zastranjenja i padova, ali je neprijeporno da je kršćanstvo uvijek bilo glavna snaga civilizacije; ono je njezin prvi i glavni pokretač i utemeljitelj.

¹ Usp.B. MONDIN, *Una nuova cultura per una nuova societa'*, Ed. Massimo, Milano, 1981,151-153.

Svoju snagu u stvaranju *građanskog društva* kršćanstvo je očitovalo u svom načinu djelovanja i vrednovanja čovjeka. Ono duboko u sebi nosi poštivanje ljudske osobe i promicanje njezinih općih prava i dužnosti, bilo da je riječ o pojedincu, bilo pak da je riječ o društvenoj dimenziji i razvoju.²

Zanimljivo je da kršćanska antropologija, koja je omogućila takav proces uklapanja u društvo kao pokretač razvoja i oplemenjivanja, zapravo nije nastala na biblijskim korijenima, kako se obično misli, nego je nastala na autonomnoj hermeneutici društvenoga i ljudskoga.³

Taj spoj kršćanstva i moderniteta doživio je svoj vrhunac tijekom 19. stoljeća, i to na svim područjima: književnosti, glazbi, umjetnosti, filozofiji, politici itd. Početkom ovoga stoljeća, točnije početkom Prvoga svjetskoga rata, započeo je kraj kulture koja je u 20. stoljeću doživjela veliku krizu, za koju se nije uspjelo pronaći nikakav protulijek.⁴ Posebice ta se kriza očitovala kroz jezik, običaje, tehniku i vrijednosti. U tome su suglasni svi, počev od filozofa, psihologa, sociologa, književnika, teologa i političara. U poznatom djelu *Kriza civilizacije*, J. Huizinga tu krizu najviše vidi u nepristajanju uz moralna načela i oblike ponašanja kao što se to nekada činilo. "Tu leži pravi razlog da se govori o krizi, opasnijoj možda i od intelektualnog slabljenja".⁵

2. Kriza i nesrazmjeri modernog društva

Posljednjih desetljeća moralna je kriza znatno uznapredovala, tako da smo svi postali dezorijentirani i sve manje sigurni u vlastite sudove i ponašanja. Više se ne uspijeva razlučiti što je dobro, a što zlo, što je dopušteno, a što ne. Moralna je kriza prodrla u sve segmente društva, pogađajući i vjernike i nevjernike. Na to je poodavno upozorio

² Usp. L. TOMAŠEVIĆ, Crkva se zauzima za cjelovito promaknuće čovjeka, *Bogoslovska smotra*, 3-4 (1995), 451-475.

³ Usp. P. DONATI, *Il problema: quale società civile per l'Italia del XXI secolo?*, u: *Il Regno/documenti*, 1 (2000), 24.

⁴ Prvi je na to upozorio i smatrao Prvi svjetski rat početkom kraja moderne kulture *Paul Tillich* u svojoj autobiografiji. Usp. B. MONDIN, Isto, str. 152.

⁵ Cit. iz B. MONDIN, Isto, str.159.

anglikanski biskup Robinson,⁶ baš kao i papa Pavao VI. kad veli: "Danas su dovedena u pitanje sama načela objektivnog moralnog reda. Posljedica je toga da je današnji čovjek dezorijentiran. Ne zna više što je dobro, a što zlo, niti koje će kriterije uzeti."⁷ Papa Ivan Pavao II. čak govori o *kulturi smrti*, koja ugrožava čovjeka i njegov život, a ne samo moral.⁸

Zbog društvenog ustroja koji sve više povećava razlike između bogatih i siromašnih, to je društvo uvjetovalo i nepravednu podjelu materijalnih dobara. Ogleda se to u svim društvenim segmentima.

Uz to, današnje je društvo postalo posve sekularizirano, a u njegovim je temeljima ateistička antropološka postavka sa svim svojim posljedicama. Nijekanje Boga tako svaku osobu lišava njezina izvornog temelja i ona ostaje bez svoga dostojanstva.⁹

Moderni je svijet razvio *civilizaciju korisnosti*, a ne *civilizaciju ljubavi*. U korijenu te civilizacije je ekonomska učinkovitost, ljepota i fizički užitak, dok se sve drugo odbacuje. Time je stvoren *duh individualizma* sa svojim prohtjevima slobode *bez odgovornosti*, kao i promicanje utilitarističkog morala. Glavna oznaka takvog morala jest moralni *relativizam* ili zadovoljavanje vlastitih potreba i zaborav *općeg dobra*. Tako se rodio *duh sebičnosti* ne samo kod pojedinaca, nego i kod obitelji, naroda i država. Drugi nije shvaćen niti prihvaćen kao dar, nego kao neprijatelj, pa stoga i društvo postaje društvom međusobno suprotstavljenih pojedinaca i obitelji; svi nastoje nadržati drugoga ili druge. Radi toga papa Ivan Pavao II. i govori o *grijehu struktura* koje pritišću ovaj svijet.¹⁰ U takvoj kulturi u mnogim zemljama prevladava subjektivizam kao osnovno mjerilo i kriterij istine.¹¹

Pozitivističke pretpostavke i vjera u znanost i tehnologiju modernog društva su dobrano uzdrmane. Najprije je propao *marksizam* kao nositelj kolektivističko-ateističke kulture. No njegovim

⁶ Usp. J.A:T. ROBINSON, *The Difference in being a Christian today*, Collins Book, London, 1972.

⁷ *L'Osservatore Romano*, 18. prosinca 1974.

⁸ IVAN PAVAO II. Enciklika "Euangelium Vitae" (dalje EV), br. 18, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1995.

⁹ EV, br. 21.

¹⁰ IVAN, PAVAO II, Enciklika *Sollicitudo rei socialis*, (dalje SRS), br. 36, 37.

¹¹ Usp. IVAN PAVAO II, Enciklika *Fides et ratio* (dalje FR), br. 47.

padom ostala je velika praznina, jer je pokušavao biti opća formula ispravnog rješenja pitanja povijesti i putokaz ispravnog smjera. Marksizam se predstavljao *da zna* što je svrha povijesti i čovjeka, da se to može i društveno ostvariti. Njegova se velika privlačnost i očitovala u tome što je stalno naglašavao da su njegovi temelji *znanstveni* i da se religija može zamijeniti znanostima. Tako je i znanost pretvorena u političko djelovanje. Sve ono što je religija nudila kao posmrtno ostvarenje, sada je bilo nadohvat ruke upravo preko znanstveno utemeljene političke prakse. Dakako, pad takve nade donio je veliko razočaranje. Stoga i nije slučajno da se marksistička ponuda ponovno vratila kod nas i u mnogim tranzicijskim zemljama. Ipak, ona, kako vidimo, u društvo teško unosi harmoniju i smisao, jer je prethodno u život unijela veliku mjeru nihilizma i pravog moralnog relativizma.¹²

Mnogi su ostali razočarani i ponudom *liberalnog zapadnog društva*, koje ne uspijeva izgraditi društvo sreće i dostojanstva za svakog čovjeka. Na tu se ideologiju nadovezuju i praktični antropocentrični ateizam, zastrašujući vjerski indiferentizam i hedonistički materijalizam koji ruše sve duhovne i religiozne vrijednosti. Sve je to pogodovalo razvoju društva *znanosti i tehnike*, u kojem su empirijske znanosti postale nositeljice razvoja s utjecajem na sve segmente ljudskog života, i to ne samo materijalnoga nego i duhovnoga i psihičkoga.

Takav razvoj izazvao je mnoge probleme, kao što su: nekontrolirani razvoj tehnike, koji je opet uvjetovao nevideno zagađivanje (ekološki problem svijeta), silno brzi rast stanovništva; masovni mediji postali su nositelji mentaliteta, stvoreni su veliki gradovi u kojima više nema nikakvog nadzora, pitanje rata i mira postalo je akutnije negoli ikada do sada u povijesti (oružja ima toliko da bi se nekoliko puta mogao uništiti čitav život na zemlji), a političke su promjene ubrzane gotovo do nevjerojatnosti.¹³

Zapravo, to je model društva sjevernoameričke "zajednice udruženja", gdje se u civilnom društvu nastoji pronaći minimalan konsensus o zajedničkim vrijednostima koje nadilaze pojedinačne različitosti i posebnosti etničkih skupina i udruga. Kako i taj model

¹² Usp. J. kard. RATZINGER, *Relativismo problema della fede*, u: *Il Regno/documenti*, 1(1997), 51-56.

¹³ Usp. IVAN PAVAO II, Enciklika *Veritatis splendor* (dalje VS), br. 12.

teško može opstati u modernom svijetu, sve se više razvija *neo-funkcionalistički* model, koji iznova nastoji definirati civilno društvo kroz proces političke globalizacije na temeljima tehnike i informacija. Upravo je takav model najveći današnji izazov svijetu i čovjeku, budući da uvjetuje uniformiranost, otuđenost i isključivanje narodnih kultura.¹⁴ Takav se model najprije počeo razvijati u američkoj demokraciji.¹⁵ Amerika je, naime, osvojila svijet i poslije pobjede nad nacizmom i komunizmom trijumfira na znanstvenom i političkom planu. Američka demokracija počiva na četiri postulata koja izravno nameće svijetu:

1. narodi trebaju imati svoju vlastitu vladu koja se temelji na principu zakona;
2. svjetski se mir treba temeljiti na poštivanju nacionalnog suvereniteta, a ne na hegemoniji;
3. ekonomski sustav treba biti sustav slobodnog tržišta jer je najproduktivniji;
4. blagodati znanosti moraju biti dostupne čitavom čovječanstvu.¹⁶

U današnjem svijetu sva je moć u rukama SAD-a, a slijede je manje sile koje imaju nuklearno oružje. Prestankom *hladnog rata* Amerika je postala vodeća sila i jedina supersila, s vladom utemeljenom na principu zakona i slobodnog tržišnog gospodarstva; prva je u znanosti: medicina, agrikultura, tehnologija i prodor u svemir.

No to svijetu nije donijelo mir. Demokratski poredak nije savršen, a tržišna ekonomija nema socijalnog ni ljudskog lika.¹⁷

¹⁴ Usp. P. DONATI, *Il problema: quale societa' civile per l' Italia del xxi secolo?*, u: *Il Regno/documenti*, 1 (2000), 23.

¹⁵ Na početku stoljeća je bilo tek 13 demokratskih država. Od 191 države danas ih u svijetu u 117 vlada izborna demokracija. No, u njima živi samo 1,3 milijarde ljudi ili 22% stanovništva na zemlji, dok 2,3 milijarde ili 39% živi u donekle slobodnim društvima, a ostalih 2,3 milijarde ili 39% još uvijek živi u nedemokratskim društvima.

¹⁶ Usp. Z. BRZEZINSKI, *Svjetske alternative. Naličja demokracije* (predavanje održano u Beču 1998. i u Castel Gandolfu 17. i 18. VIII. 1998. pred Ivanom Pavlom II. Usp. *Il Regno/Documenti*, XLIII/20(1998),706.

¹⁷ Ipak i američko društvo, koje se cijelom svijetu nameže kao ideal, pokazuje znatne slabosti. U 1997. godini 13,3% stanovništva je živjelo u siromaštvu (godišnji prihod četveročlane obitelji je bio ispod 16.400 dolara). 19,9% djece živi u uvjetima siromaštva. 20% zemljoradnika živi u siromaštvu. 25,5% Afro-

Izgleda da je i to samoobmana i grijeh oholosti koji se drugima nameće kroz ideje političke i ekonomske globalizacije, kadšto izravno i agresivno, a kadšto rafinirano i neizravno. Mnogi zagovornici ekonomske globalizacije ističu njezine velike prednosti, kao što su manja ograničenja u trgovini, veći broj dobara na tržištu što smanjuje cijenu, te slobodan protok roba i kapitala. Prema njima, sve bi to trebalo dovesti do toga da svi imaju veći dio od "ekonomskog kolača".

Praksa, međutim, pokazuje nešto drugo. Prihodi bogatih se ogromno povećavaju, a siromašne zemlje postaju još siromašnije. Tako 225 najbogatijih osoba u svijetu posjeduju bogatstvo koje nadilazi trilijun dolara, ili tisuće bilijuna, što je gotovo jednako godišnjem prihodu 47% siromašnih ljudi na svijetu. Samo 3 najbogatije osobe na svijetu imaju prihod kao i 48 siromašnih zemalja svijeta. *Izveštaj o ljudskom razvoju 1998*. Ujedinjenih naroda donio je podatak u kojem stoji da je globalna potrošnja u 1998. bila oko 24 trilijuna dolara, dakle 6 puta veća od one iz 1975. godine. Međutim, 4,4 milijarde ljudi koji žive u zemljama u razvoju imali su malo koristi od toga. 3/5 od tih živi bez ikakve kanalizacije, barem 1/3 nema pitke vode, 1/4 nema pristojno stanovanje, 1/5 nema nikakvu sanitarnu zaštitu, a 1/5 trpi glad i njihova djeca ne idu u školu dalje od petog razreda osnovne škole. Glede transporta i prijevoza, većina tog stanovništva sve obavlja pješice.¹⁸

Već stečena ekonomska sigurnost i materijalna udobnost tako su dovedene u pitanje. Zdrav okoliš, zdrava hrana, životni standard te pitanje sigurnosti radnog mjesta postali su poljuljani i neizvjesni. To pada još teže jer voditelji svjetskog gospodarstva ističu kako ono stoji sve bolje, jer se svakim danom povećava bogatstvo izlučeno iz prirode i rada. Pače, trajna i rastuća nezaposlenost se vidi kao sredstvo ozdravljenja raznih korporacija i poduzeća.¹⁹ Kako nam se sve to

amerikanaca i 27,1% Hispano-amerikanaca živi u uvjetima siromaštva. 18% Amerikanaca nema zdravstvenu zaštitu jer ne radi ili nema čime plažati. Usp. *United States Census Bureau*, 1997.

¹⁸ Usp. *Vangelo e democrazia assieme*, u: *Il Regno/attualita'*, 20(1999),708.

¹⁹ Tako se u Americi razvija veoma čudan ekonomski sustav gdje je plaža menedžera po satu 3.750 dolara, a radnička svega 12,26 dolara ili radnička je manja za 285 puta. Takav sustav je omogućio da SAD postanu najbogatija zemlja na svijetu, ali i

predučuje, sve je ili pozitivno ili zataškano. U gospodarstvu se više ne postavljaju ljudska pitanja, jer tamo više i nema ljudi, nego samo proizvođači i radnici, tj. samo uloge koje ljudi imaju.

Na taj se način vrijednost čovjeka kao osobe sve više gubi i zanemaruje, i sve više postaje ovisna o zahtjevima tržišta. Umjesto čvrstih karaktera i obzirnih ljudi, danas se stvaraju *tržišni karakteri* koji ugadaju interesima i prohtjevima drugih. To je ta nova *filozofija marketinga*, koja sračunato i bezobzirno promiče proizvode, stvara uvijek nove prohtjeve i potrebe, i tako gazi svaku savjest i osobnost. Takvo poslovanje vodi k *otuđenju* ljudi, tj. nestanku svake etike i morala. Pred tom mašinerijom svi zajedno smo nemoćni.

Ipak je takvo stanje stvorilo različite struje *nihilizma*, osjećaja ništavnosti, nemoći i otuđenosti, a ove su ratne 90-te godine to još i potencirale. Devedesete su ugrozile udobnost europskog mira, jer rat bjesni i u Europi, upravo u našim krajevima. Taj je rat uzdrmao svijest i prosječnog Europljanina, koji uživo gleda svu njegovu brutalnost, mahnitost i krvavost, tako blizu njegove tople kuće. Također ga je pogodila i činjenica olakog i brutalnog gašenja ljudskih prava i dostojanstva, pa shvaća da sloboda i demokracija, pogotovo poslije silnih skandala u Italiji i Belgiji, ne jamče nikakvu sigurnost. Ujedno mu se uzdrimalo cjelokupno osobno i narodno blagostanje, gospodarska je recesija povećala socijalnu nesigurnost, a gubljenje radnih mjesta brojnih njemu sličnih ljudi dovelo ga je pred zid nesigurne budućnosti. Današnji se čovjek stoga osjeća suvišan, te se počinje grčevito boriti za svoje radno mjesto. Naime, nesigurnost radnog mjesta u ljudi stvara *nasrtljivost i nadmetanje*, jer je svaki čovjek mogući takmac. Na etičkom planu to nas je odvelo u bezobzirnost i bezosjećajnost za druge, te stvorilo *moralni individualizam i relativizam*. Upravo u takvom ozračju pojavljuju se nova pitanja vezana uz demokraciju i znanost.

zemlja gdje postoji najveća nejednakost u raspodjeli bogatstva. Siromašnije američke obitelji imaju mjesečni budžet samo 1.084 dolara, dok bogate imaju 32.554 dolara. Osim toga, 70% cjelokupnog bogatstva posjeduje svega 10% obitelji, što znači da je bogatstvo isključivo u ruci bogatih.

Poznata je i činjenica da većina bogataša živi u industrijski razvijenim društvima, posebice u SAD-u, gdje je istovremeno i najveća razlika između bogatih i siromašnih.²⁰ Može li se onda uopće govoriti da su demokracija i ideologija slobodnog tržišta prava budućnost svijeta i njegova razvoja? Može li se, dakle, pod američkim vodstvom i nadzorom svih i svakoga održati ovako uređen svijet i poredak? Jesu li demokracija i slobodno tržište nužno povezani? Napokon, je li razvoj znanosti nužno veziv uz demokraciju? To su pitanja koja se već danas postavljaju diljem Amerike.²¹

Neprijeporno je da u povijesti čovječanstva nijedna država nije imala toliki utjecaj na svijet kao SAD. Ona "diktira" i nalaže svima snagom svoje vojne moći. No ona to radi svjesno, pa se već dižu mnogi glasovi i narodi protiv njezinih "diktata". No što bi se dogodilo u današnjem svijetu kada bi se njezine vojne snage povukle s Dalekog istoka ili iz same Europe? Zasigurno, posvuda bi buknuili novi ratovi! No tu je i drugo pitanje: Što će biti ako Amerika prepusti ili izgubi svoje vodstvo u svijetu? Hoće li se stvoriti neka *svjetska vlada*, o kojoj se već govori i piše? Može li se Kina pojaviti kao vodeća supersila? Još je veći problem ako i manje države počnu proizvoditi nuklearna oružja i tako prijetiti svima oko sebe. Još veća opasnost prijeti demokraciju ako to oružje dođe u ruke fanatičnih političkih skupina koje njime mogu prijetiti, ucjenjivati i započeti novi rat.

Uistinu je skandalozno da ekonomija globalno raste, a istovremeno raste i siromaštvo mnogih zemalja te demografska eksplozija u nekim dijelovima svijeta narušava stabilnost. Tu je i Kina koja, premda ima krut režim, ima i znatan ekonomski rast te započinje svoj utjecaj u svijetu. Može li ona svojim razvojem postati uzorom mnogim siromašnim zemljama? Uz određenu demokratizaciju i poštivanje ljudskih prava, ona vrlo lako može privući simpatije Trećeg svijeta. Stoga je svjetsko siromaštvo doista izazov i optužba demokraciji i slobodnom tržištu kao što je i izazov svim religijama. Newyorški nadbiskup, mons. McCarrick, s pravom veli da "raste interes za ulogu religije u rješavanju društvenih problema u svijetu", kako bi se

²⁰ Usp. najnoviji veoma oštri i kritični dokumanat biskupske konferencije SAD-a *In all things Charity: a pastoral challenge for the New Millenium*; *Origins*, 29(1999),26, 421-431; *Il Regno/documenti*, 3(2000),106-116.

²¹ Usp. Z. BRZEZINSKI, *Svjetske alternative. Naličja demokracije*.

osnažilo građansko društvo preko programa koji su "nadahnuti vjerom" i o čemu vlade moraju voditi računa.²²

Dakako, tu je i strah od razvoja moderne znanosti. *Čemu ili komu znanost služi?* Naime, znanost je kroz stoljeća bila oruđe čovjekova nadzora vanjske stvarnosti, ali danas ona počinje nadzirati i uvjetovati i samoga čovjeka i njegov razvoj, jer počinje manipulirati i samim životom čovjeka, biljaka i životinja.

Tko treba odlučivati o osnovnim kriterijima uporabe takve znanosti i dokle treba ići njezin razvoj? To su goruća pitanja o kojima se raspravlja diljem svijeta i koja izazivaju žučne rasprave. U tu su raspravu uključeni znanstvenici, filozofi, etičari, sociolozi, liječnici, ali i široke mase. Pri tome se često zaboravlja da je najvažnije filozofsko pitanje o životu, čovjeku i samim vrijednostima ljudskog života i života svih živih bića na zemlji. Naime, budući da živimo u sasvim pragmatičnom mentalitetu, može se pojaviti pitanje da li društvo, da bi smanjilo potrebe hrane, mora uzdržavati sve veći broj starih osoba koje su sasvim neproduktivne i koje su potpuno postale ovisne o društvenoj pomoći? Možda se u skoroj budućnosti pojavi i politička stranka koja će zagovarati eutanaziju kao socijalnu i ekonomsku politiku? A tu nije samo riječ o politici i ekonomiji, nego i o daleko većim moralnim vrijednostima i pitanjima.

Tko današnjim znanstvenicima može odgovoriti što je apsolutno ispravno, a što apsolutno pogrešno? Tko to u demokratskom društvu može odrediti i dati osnovne i bitne etičke sudove o etičkim načelima kada su moderna društva gotovo sasvim sekularizirana, a o religioznim se načelima ne želi niti slušati, a kamoli ih održavati? Ipak, i u ovom se našem svijetu moraju donositi neke odluke i neka načela, jer će u protivnom sama znanost, poglavito kada je povezana uz uskogrudan industrijski interes zarade, postavljati sama svoja pravila, a ta pravila biotehnoloških znanosti su lišena ljudskog razmišljanja i etičkog senzibiliteta. Stoga se čini istinitom tvrdnja da moderna znanost prijeti samim humanističkim temeljima društva, jer ne priznaje niti poštuje svetost ni osobe ni prirode. Zato se mora zaključiti da znanost mora ostati oruđe u rukama čovjeka, a nikako ne smije postati njegov gospodar. To znači da i ona mora biti vođena etičkim načelima i

²² Usp. *Vangelo e democrazia*, str. 708.

zajedničkim vrijednostima, koje će joj određivati razvoj i ograničenja. Znanstvenici moraju postati svjesni da *nije sve dopušteno što je tehnički izvedivo!*

3. *Katolička crkva i moderno društvo*

Kada je u pitanju Crkva, ona teško doživljava činjenicu da je postala gotovo suvišna društvu i ljudima. Nekoć je Crkva, odnosno religija, bila nosilac i oslonac društva i života, a danas ljude na okupu drže mediji i marketing koji usmjeravaju sve životne tijekove. Uz to, velik i nagli razvoj znanosti potkraj prošlog stoljeća, osobito tehničkih i pozitivističkih, doveo je do brzog razvoja sekularističke misli i pristupa životu kod ogromnog broja intelektualaca i znanstvenika, a taj se fenomen sada prenio na mase pa smo svjedoci *masovnog vjerskog indiferentizma*.

Danas se već i u Crkvi govori o *umoru*, kako unutarnjem, tako i vanjskom. Naime, Crkva kao da nije izazvana, ili, što je još bolnije, izgleda da je nitko ne izaziva. Ona nije dovedena u pitanje barem izazvana, ali za mnoge ona više nije zanimljiva, postala je gotovo dosadna, i ljudi su prema njoj i njezinu radu i ustroju postali potpuno nezainteresirani.²³ Ta je ravnodužnost za Crkvu prava *kušnja* u ovom vremenu, jer više nije riječ o dramatičnom odbacivanju vjere i kršćanskog života, nego o njezinu praktičnom zaboravu. Tako nestaje horizont nade, što nas duhovno i kulturno čini umornima i ugašenima. Srednjovjekovni su teolozi to stanje nazvali *acedia*, što znači životni umor i žalost života. Još je gore kad znamo da u korijenu svega stoje moderni, prikriveni skepticizam i nihilizam, koji nagrizaju dušu svakog čovjeka.²⁴

Kardinal Ratzinger izrijeком veli da su “kršćani iznova manjina, više nego što su bili ikada prije, nakon završetka antičkog razdoblja”, a Crkvu vidi kao “gradilište gdje se izgubio projekt te svatko nastavlja raditi prema vlastitom ukusu”.²⁵ U srazu s kulturnom revolucijom, koju je na Zapadu izveo srednji i viši društveni sloj, temeljenoj na

²³ Usp. W. KASPER, *Ispirazione e scelte del cristiano in Italia*, in *Europa*, u: *Il Regno/attualta'*, 14(1999), 504.

²⁴ Usp. Isto.

²⁵ J. RATZINGER/V.MESSORI, *Razgovori o vjeri*, Verbum, Split, 1988, str. 25 i 26.

individualizmu, racionalizmu i hedonizmu, "mnogi su katolici doživjeli iskustvo izlaska; osjetili su rezultate prilagođavanja ideologijama te su probali što znači od svijeta očekivati otkupljenje, slobodu i nadu. Kakav bi bio život i svijet bez Boga, do sada se znalo samo u teoriji. Sada se to doživjelo i u stvarnosti. Polazeći od te praznine, iznova možemo otkriti bogatstvo vjere i njezinu neophodnost".²⁶

Za Crkvu je to jasan "znak vremena", ali i znak podvojenosti, jer današnji čovjek ima bezbroj mogućnosti i rizika u svome razvoju, u svome ljudskom dostojanstvu. Moderni, demokratski čovjek teško ili nikako ne prihvaća istine *odozgo*, već samo one koje su mu bliske, koje mu nešto konkretno znače i koje promiču njegovu slobodu i dostojanstvo. Taj sekularizirani čovjek, kao i njegovo radikalno dekristijanizirano društvo, društvo *europske apostazije* od Crkve, postaju radikalni izazov Crkvi. No Crkva ne želi graditi *novo kršćanstvo*, nego svjedočiti i naviještati evanđelje i u ovom povijesnom ozračju, koje otvara nove horizonte. Ona je postala svjesna da kršćanski korijeni Europe zapravo i nisu nikada bili duboko kršćanski, a danas su to još i manje. U Europi vlada pluralizam mišljenja i ideologija, koje posljednjih desetljeća poprimaju oblike skepticizma i nihilizma, jer se razrušio san da će demokracija i njezino slobodno tržište svima donijeti bogatstvo i boljitak. Danas Europa prolazi kroz nove opasnosti podjele na bogate i snažne države, i one veoma slabe i siromašne, gdje se nazire nametanje divljeg kapitalizma osobito zemljama u tranziciji. Ona prolazi kroz opasnost mafijaških mehanizama, kroz podjele svijesti i odgovornosti na privatnu i javnu. Crkva ispravno uočava da Istočnoj Europi treba početna evangelizacija, a Zapadnoj pak nova evangelizacija koja će prodrijeti i u svijet kulture.²⁷

Crkva je svjesna da se danas otvaraju novi horizonti inkulturacije evanđelja u moderno društvo, kako bi ono ponovno dalo životnu snagu dekristijaniziranom svijetu. "Vjera koja ne postane kultura nije dovoljno prihvaćena, nije dovoljno promišljena i nije vjerno življena

²⁶ Isto, str. 37.

²⁷ Usp. PONTIFICIO CONSIGLIO DELLA CULTURA, *Per una pastorale della cultura*, u: *Il Regno/documenti*, 15(1999), 482-495.

vjera”.²⁸ Za Ivana Pavla II. “svaka je kultura napor razmišljanja nad misterijem svijeta, posebice čovjeka: to je način da se izrazi transcendentna dimenzija ljudskog života. Srce se svake kulture sastoji od pristupa najvećem misteriju: misteriju Boga”.²⁹ Ta se kultura ogleda i ostvaruje kroz odnose pojedinaca i naroda prema prirodi, braći ljudima i prema samome Bogu. Vjera kao takva je uvijek inkulturirana, što dokazuje povijest spasenja već od Abrahama pa sve do Krista i naših dana. Budući da vjera daje smisao i vrijednost životu, da proširuje horizonte razuma i učvršćuje temelje morala, “susret vjere s različitim kulturama je udahnuo život novoj stvarnosti”.³⁰ No Crkva danas želi naglasiti da je susret vjere i kulture susret između dviju različitih stvarnosti koje su uvijek različita reda, i da je jednako potrebna inkulturacija vjere kao i evangelizacija kulture, ali tako da se ne stvori *sinkretizam*.³¹

U svom konkretnom djelovanju Crkva se želi najprije zauzeti za svakog pojedinog čovjeka i smatra da je “čovjek prvi i temeljni njezin put,”³² ali i predmet njezine brige.³³ Papa sam sebe smatra pastirom koji je “uzeo hodočasnički štap da budi i potiče savjest čovječanstva na opsluživanje i istinsko ostvarivanje *prava čovjeka* jer u igri je sama čovjekova veličina”.³⁴

Osnovni temelj ljudskog dostojanstva počiva na njegovoj *slobodi*.³⁵ Sloboda se najbolje očituje u činjenici da čovjek ima osobno usmjerenje i osobnu odgovornost u odnosu na svoj poziv.³⁶

²⁸ IVAN PAVAO II, *Lettera autografa di fondazione del Pontificio consiglio della cultura*, 20.05.1982, u AAS, 74(1982), 683-688.

²⁹ IVAN PAVAO II, *Discorso all'Assemblea generale delle Nazioni Unite*, n.9, 5.10.1995, u: *L'Osservatore Romano* 6.10.1995, str.7.

³⁰ FR, br. 70.

³¹ Usp. *Per una pastorale della cultura*, str.485.

³² IVAN PAVAO II, Enciklika *Redemptor hominis*, (dalje RH) br. 14; enciklika *Centesimus annus*, (dalje CA) br. 53.

³³ RH, br.13

³⁴ IVAN PAVAO II, *Govor diplomatskom zboru u Kinšasi*, 4. svibnja 1980, u *L'osservatore romano*, 5/6. svibnja 1980.

³⁵ Usp. VS, br.31.

³⁶ O dva osnovna koncepta slobode, europsko-latinski i anglo-američki, vidi u: M. NOVAK, *n.dj.*, 93-99.

Ivan Pavao II. u katoličku misao unosi nov i izvoran pojam o slobodi: to je pojam *uređene slobode* (*libertas ordinata*). Taj pojam on vjerojatno uzima iz kršćanskog klasičnog nauka o razboritosti (*recta ratio agendi*). Nadahnut Aristotelom, taj nauk drži da razum mora biti vođen dobrom voljom. Ako želimo živjeti u istini, moramo je prije ljubiti, i to pažljivo i ispravno. Slično je i sa slobodom. Ako doista želimo biti slobodni, onda naše strasti i želje moraju biti vođene dobro usmjerenom ljubavlju po unutarnjem zakonu naše ljudskosti. U tom smislu, vršenje slobode postaje oblik poslušnosti istini, a za kršćane je istina objavljena u Isusu Kristu, Riječi Božjoj: "Poslušnost istini o Bogu i o čovjeku jest prvi uvjet slobode koji omogućuje čovjeku da uredi vlastite potrebe, vlastite želje i načine njihova zadovoljavanja prema opravdanoj hijerarhiji".³⁷ Sloboda se tako shvaća kao unutarnji oblik zakona, a slobodni čini su plod razuma, zakona, dužnosti i dobro izgrađene savjesti. Tu slobodu čovjek ostvaruje kao kreativni djelatnik, istovremeno ostvarujući svoje vlastito ljudsko poslanje. Ta *uređena* sloboda vodi čovjeka u ovisnost o drugima, a nikako u anarhiju, i stvara kulturalne različitosti, a nikako uniformiranost.³⁸

Prva i temeljna ljudska sloboda jest religiozna sloboda, a druga je ekonomska. Osnovnim ljudskim pravom Papa proglašava i osobnu ekonomsku inicijativu.³⁹ To pravo proizlazi od Boga Stvoritelja, koji ga je utisnuo u svako ljudsko biće. Pače, to pravo osnovne ekonomske slobode i poduzetništva i jest bitni dinamizam modernog demokratskog društva. On proizlazi iz plodnosti ljudskog uma što mu ga je dao Stvoritelj. Ivan Pavao II. izrijeком veli: "Ako je nekoć odlučujući faktor proizvodnje bila *zemlja* a kasnije *kapital*, danas je odlučujući faktor sve više *sam čovjek* i to njegova spoznajna sposobnost koja se očituje u znanstvenim spoznajama, njegova sposobnost za solidarnu organizaciju, sposobnost da uoči i zadovolji potrebe drugoga."⁴⁰

³⁷ CA, br. 41.

³⁸ Usp. M. NOVAK, *N. dj.*, str. 113.

³⁹ Usp. SRS, br. 15.

⁴⁰ CA, br. 32.

Time Papa jasno veli da bogatstvo nije samo materijalno dobro, nego je to prvotno *duhovni kapital*, a to je čovjekov um, znanje, stručnost, poduzetništvo, sposobnost organizacije, stvaranje udruga te osobna inicijativa. Zapravo, invencija, strast za novim, sloboda i prilagodljivost postaju glavne poluge razvoja i bogatstva. Snaga visokorazvijenih zemalja i sastoji se u otkrivanju, inovaciji i invenciji. Glavne vrijednosti tih društava su kreativnost, kooperacija i sve drugo što teži k izgradnji zajednice.⁴¹

U tom smislu Papa i govori o katoličkoj etici kao o etici ljudske osobe koja je aktivna i kreativna, jer je pozvana da stvara, da potiče i da prihvaća odgovornost za svoje djelovanje. "Sloboda savjesti i vjere jest - kako je rečeno - primarno i neotuđivo pravo osobe; još više, može se reći da je ona, u mjeri u kojoj se odnosi na najintimniju sferu duha, temelj svim drugim slobodama."⁴²

Stoga i mora postojati ekologija slobode, kojoj treba posvetiti barem onoliko pozornosti koliko se posvećuje ekologiji zraka, vode i mora. Nosilac čovjekove slobode jest njegova *duhovna narav*⁴³ koja se najbolje očituje u sposobnosti *samosvijesti i samokontrole*, u shvaćanju svoje opstojnosti i svojih ograničenja u ovome svijetu. Čovjek uočava i želju za općim dobrom kao vrhuncem svih nadanja i nastojanja čovječanstva.

To onda od čovjeka zahtijeva i da zna *zašto* tako radi, zašto se odlučuje, ljubi, istražuje i trpi. U tome *zašto* leži tajna ljudskog dostojanstva, tj. u njegovoj savjesti - korijenu njegove slobode.⁴⁴

Upravo ta svijest i samosvijest uzdižu čovjeka iznad svakog drugog bića na svijetu. Čovjek zna da nije pijesak na morskoj obali; on zna da svojim duhom nadilazi sve stvari, sve udaljenosti i sve prostore, jer im otkriva i i stvara zakone, jer nadvladava snagu prirode, koristi je, kroti i primjenjuje onako kako to njemu odgovara.

⁴¹ Usp. M. NOVAK, *N. dj.*, str. 9-10.

⁴² IVAN PAVAO II, *Poruka šefovima država o vjerskoj slobodi i o dokumentu iz Helsinkija*, (1.9.1980.), br. 5 u: M. VALKOVIŽ, *Sto godina...*, str. 465.

⁴³ Usp. P. DE LAUBIER, *Il pensiero sociale della chiesa cattolica, una storia di idee da Leone XIII a Giovanni Paolo II*, Massimo, Milano, 1986, str. 31-33. Autor, zapravo, razrađuje encikliku Leona XIII. *Libertas praestantissimum* (1888).

⁴⁴ Usp. VS, br. 32-33; R. SPIAZZI, *Principi di etica sociale*, ESD, Bologna, 1989, str. 27-29.

4. Dostojanstvo čovjeka kao osobe: temelj društva

Zbog tih istih razloga čovjek nije samo obična jedinka društva, barem ne od onoga trenutka otkada je Krist objavio osobni poziv svakom čovjeku na život istine i slave.

Vjera u tu istinu već ovdje na zemlji uzdiže čovjekovu *osobnost*, jer čovjek nadilazi sve strukture i sve mehanizme vanjskog svijeta. On se može, barem u svojoj savjesti, odupirati svakoj masovnosti, tehnokraciji, fizičkom i moralnom nasilju te uživati slobodu u dubini svoga osobnoga ja. Upravo na toj unutrašnjoj činjenici temelji se i njegova sloboda i dostojanstvo u društvenom, građanskom i političkom životu. Na temeljnoj postavci *osobnog odnosa s osobnim Bogom* razvio se sav kršćanski nauk o čovjekovim odnosima s društvom i s državom, kako je to lijepo izrazio II. vat. sabor o ljudskoj osobi, njezinoj veličini, dostojanstvu i slobodi u društvenom životu.⁴⁵

Čovjek je shvaćen kao osoba ne samo u *individualnom nego i u društvenom smislu*. "Tu se odmah uočava razlika u polazištu između socijalnog nauka Crkve i deterministički usmjerenih teorija o društvenom životu, bilo u izvornom Comteovu smislu (sociologija kao "physique sociale"), bilo u obliku marksističke ideologije (društveni život bitno kao "nadgradnja" gospodarskih procesa i struktura)".⁴⁶

Osnovna je postavka da je čovjek *individualna supstancija*, u sebi nedjeljiva i jedinstvena u svojoj opstojnosti. Budući da je razumske naravi, ona je ujedno i *osoba*, što znači individualna supstancija razumske naravi. Kao takva, osoba ima vječno, tj. teološko usmjerenje: ona je pozvana na zajedništvo s Bogom. Sv. Toma izrijeком veli: "Čovjek nije usmjeren na političku zajednicu po samome sebi, već po svemu onome što jest, što može i što ima, mora se usmjeriti na Boga".⁴⁷ I Drugi vatikanski sabor naglašava primat ljudske osobe, njezine slobode i dostojanstva u društvenom životu.⁴⁸

⁴⁵ Usp. *Gaudium et Spes*, br. 12-17; *Dignitatis Humanae*, (dalje DH) br. 1-3.

⁴⁶ M. VALKOVIĆ, Društveni nauk Crkve, narav, aktualnost i problematika, *Bogoslovska Smotra*, LXII/1-2 (1992), 13-14.

⁴⁷ *Teološka suma*, I-II, q. 21, a. 4, ad 3.

⁴⁸ Usp. *GS*, br. 12-17; *DH*, br. 1-3.

Opće dobro, koje je cilj društvene cjeline, nikada ne smije nadići ili povrijediti autentično *dobro* pojedinca, nego treba zahtijevati suradnju od svih članova cjeline. Kao takvo, opće je dobro u srži katoličke socijalne pravednosti. Ono omogućuje ljudima da međusobno dijele i razmjenjuju svoja dobra. Ujedno je to i razdioba upravljača s onim koji je upravljani, tako da svatko dobiva svoj dio općeg dobra. Međutim, u demokratskim društvima taj klasični pojam mora pretrpjeti određene izmjene, jer u demokraciji građani nisu upravljani, nego su oni ti koji biraju. Stoga pojam u sebe mora uključiti poštivanje osobne slobode i raznih udruga po načelu *supsidijarnosti*. Ono istovremeno mora uključiti dostojanstvo svake pojedine slobodne osobe i društvenu cjelinu kao takvu. Konkretno danas, to načelo nužno uključuje dobre ceste, dobru i ne skupu zdravstvenu zaštitu, nisku inflaciju, dobru opću naobrazbu, mogućnost rada za sve te dobro utvrđen državni budžet.⁴⁹

Kao pravo rješenje za apstraktni idealizam i materijalizam, Jacques Maritain nudi *cjeloviti humanizam*⁵⁰ i naglašava da je čovjek taj koji posjeduje svoju duhovnu puninu, svoju osobnost, koja se treba pojedinačno i skupno ostvarivati na zemlji. Taj je humanizam potreban da čovjek razvije sve svoje izvorno prirodne sposobnosti, svoje kreativne snage na području kulture, duhovnosti i ljudske civilizacije tako da uporabi snage fizičkog svijeta kao oruđe svoje slobode. To je *planetarni humanizam* o kojemu govori Pavao VI. u enciklici *Populorum progressio*, a objekt mu je "razvoj čitava čovjeka i svih ljudi".⁵¹

Tako shvaćena ljudska osoba onda ima svoju univerzalnu i osobnu dimenziju. Svi ljudi imaju istog Stvoritelja, isto usmjerenje i istu narav, i svi su pozvani da postanu ono što trebaju biti: *kreativna Božja slika*. Istovremeno po svome rođenju, trpljenju, bolesti i smrti imaju i iste slabosti. Upravo sve to treba postati temeljem ljudske *solidarnosti*. Gledajući pak pojedinačno na čovjeka, svaki je rođen od jedne žene, svaki ima svoju posebnu kulturu i tradiciju, svoje posebno mjesto u životu i svijetu te svaki posjeduje svoje osobno dostojanstvo, životni poziv i vlastito usmjerenje. No svaki ima i sposobnost

⁴⁹ Usp. M. NOVAK, *N. dj.*, str. 83.

⁵⁰ Hrv. prijevod J. MARITAIN, *Cjeloviti humanizam*, KS, Zagreb, 1989.

⁵¹ PAVAO VI, Enciklika *Populorum progressio*, br. 42.

istraživanja i odabira, a po sposobnosti spoznaje i ljubavi svaki je prava Božja slika.⁵² Stoga svaka osoba, i ona najjadnija, posjeduje sama u sebi svoje dostojanstvo koje joj nitko ne smije osporavati niti oduzimati, nego naprotiv poštivati i promicati.⁵³

Čovjek je po svojoj naravi i *društveno biće*. To je njegovo *naravno* usmjerenje da se udružuje i živi u zajednici. Sama povjest ne poznaje nikada čovjeka pojedinca, nego uvijek čovjeka u nekakvoj zajednici. Pa i Biblija nam veli da čovjek nije bio sretan dok je bio sam pa mu je Bog stoga i dao družicu (Usp. Post. 2, 18-23).

Ta čovjekova prirodna težnja za udruživanjem izrasta iz dviju potreba: a) *potrebe za uzajamnom pomoću*, ukoliko je osoba, sama za sebe, nesposobna da zadovolji svim svojim potrebama (udruživanje iz nužnosti); b) *potrebe da stupa u kontakte i komunicira sa sebi sličnima*. Čovjek uviđa da su drugi njemu jednaki, da su iste naravi i istih želja, i da može nešto saopćiti ili pomoći (zajedništvo iz prijateljstva). Čovjeku je potrebna zajednica posebice za njegov duhovni, kulturni i religiozni razvoj. Za taj razvoj posebno se brinu obitelj, narod, država i Crkva. Stoga se i može tvrditi da samo po društvenoj strukturiranosti čovjek može u cijelosti razviti svoju osobnost onako kako mu to i narav traži.⁵⁴

Najznačajniji put zajedništva i suživota jest *međusobni dijalog*, krepost koju je nadasve cijenio papa Pavao VI.⁵⁵ Dijalogizirati znači drugoga slušati, s drugim razgovarati, suglasiti se u onome što je zajednička vrednota i nastojati je ostvarivati. Stoga je dijalog *krepost slušanja i govorenja*, i ima ulogu posrednika za uzajamno razumijevanje na korist i rast zajednice, za nadilaženje nesporazuma, za ostvarenje *općeg dobra*. Kroz dijalog se može i mora postići mir na svim razinama: među osobama, među zajednicama i među narodima.⁵⁶

⁵² Usp. M. NOVAK, *N. dj.*, str. 171.

⁵³ To posebno ističe papa PAVAO VI u svom govoru generalnom tajniku OUN-a, 5. veljače 1972; usp. F. BIFFI, *n. dj.*, str. 220.

⁵⁴ Usp. G. GAZZONI, *Morale sociale*, PIEMME, Casale Monferrato, 1991, str.44-45.

⁵⁵ Usp. PAVAO VI, *Ecclesiam suam*, in AAS (1964), 609-639.

⁵⁶ Usp. G S, br. 92.

Sažetak

Vođeno osnovnim idejama poštivanja čovjeka, osobe i njegova dostojanstva, bilo osobnog, bilo društvenog, kao i idejom jednakosti svih ljudi i bratstva u Kristu, kršćanstvo je kroz čitavu svoju povijest bilo razvojni motor i kvasac svakog društva i kulture. Posebice je to bilo u zapadnom društvu. No razvojem modernih tehnoloških znanosti, industrije i blagostanja, zapadno je društvo zapalo u krizu koja se osjeća na mnogim poljima. Ono se danas razvija samo na interesu koji proizvodi sebičnost, o čemu najbolje svjedoči demokratsko društvo koje se razvilo po utjecaju na SAD. I kršćanstvo, kao i Crkva, osjeća danas *umor* života ovakvog društva i kulture te pokušava naći uzroke i dati odgovore za razvoj novog društva.

U tom svjetlu, povijesno djelovanje kršćanstva, uza sve manjkavosti i ograničenja, bilo je velika brana egoizmu, a to želi biti i danas. Razumljivo je da se kršćanstvo najprije ostvaruje na etičko-religioznom planu, ali se mora osjetiti i na socijalnom, pa čak i na političkom, ako istinski zahvaća ljude te po načelima solidarnosti i supsidijarnosti nadilazi nejedinstva i egoizme.

Taj prijelaz s etičko-religioznog na socijalno-politički plan nije lagan i bezbolan. Pače, tu se najviše i lome koplja. No to je ideal kršćanstva, to je sastavni dio Kristova nauka i Crkva ga se nikada ne može i ne smije odreći. Stoga ona stalno i poziva vjernike i sve ljude dobre volje da ga ostvaruju, jer se time postiže pravednost i mir za sve ljude, narode i čitavo stvorenje.

Summary

L u k a T o m a š e v i ć

CIVIL SOCIETY: CHALLENGE TO CHRISTIANITY

Guided by its basic ideas in the respect of man, his personality and dignity, as an individual or social being, as well as the equality of all people and brotherhood integrated in Christ, Christianity has been throughout its history the driving force and promotor of any society and its culture. It has particularly the case in the western civilisation.

Nonetheless, the development of modern technological sciences, industries and welfare, have made the western societies fall into crisis felt in various areas. They are developing nowadays only under lucrative-motivated behavior leading to selfishness, the witness of which is *so-called* democratic society developed under the influence of the U.S.A.

Christianity as well as the Church feel today a sort of *fatigue* of type of society, trying to discover the causes and to give answers towards the development of new society.

In the light of such development, the action of Christianity, despite its defaults and restraints, has been a significant protection against egoism, wishing to continue its mission further on.

It is quite clear that Christianity can take proper shape before all on ethic-religious base, but it must be felt also in the social all trough political sense if it is to engage people, paying attention to the principles of solidarity and subsidiary in order to overcome disunity and egoism.

This transition from ethic-religious to socio-political is far from being easy and painless. On the contrary, this is a point of controversy. However this is the Christian ideal, this is common to the teaching of Christ and His Church, so that principle may and must never be abjured.

Therefore the Church has always invoked believers and all people of good will to make efforts to follow that principle because justice and peace for all people, peoples, and all created on the Earth.